

Gloria Elena
Rendón

De treballadors/es a famílies reagrupades: nous enfocaments i nous reptes en la gestió de les migracions

Resum

El component familiar en la gestió de les migracions és un aspecte poc tingut en compte, malgrat que una gran part de les migracions respon a projectes familiars. L'Ajuntament de Barcelona a partir d'un procés participatiu i amb una visió multidisciplinària ha posat en marxa un programa adreçat a les famílies en procés de retrobament a la ciutat, que s'inicia quan una part de la família es troba encara al país d'origen.

Paraules clau: Polítiques migratòries familiars, Reagrupació familiar, Programes d'Acompanyament, Ajuntament de Barcelona, Joves reagrupats.

De trabajadores/as a familias reagrupadas: nuevos enfoques y nuevos retos en la gestión de las migraciones

El componente familiar en la gestión de las migraciones es un aspecto poco tenido en cuenta, a pesar de que gran parte de las migraciones responde a proyectos familiares. El Ayuntamiento de Barcelona a partir de un proceso participativo y con una visión multidisciplinaria ha puesto en marcha un programa dirigido a las familias en proceso de reencuentro en la ciudad, que se inicia cuando parte de la familia se encuentra aún en el país de origen.

Palabras clave: Políticas migratorias familiares, Reagrupación familiar; Programas de Acompañamiento, Ayuntamiento de Barcelona, Jóvenes reagrupados

From Workers to Reunified Families: new approaches and new challenges in the management of migration

The family is rarely taken into account as a factor in the management of migration, even though in many cases migration is undertaken as a family project. Barcelona City Council has launched a programme aimed at families in the process of reuniting in the city; based on a participatory process with a multidisciplinary vision, the work starts when part of the family is still in the country of origin.

Keywords: Family migration policies, Family reunification, Companion programmes, Barcelona City Council, Reunited young people

Com citar aquest article:

Rendón, G. E. (2013).

"De treballadors/es a famílies reagrupades: nous enfocaments i nous reptes en la gestió de les migracions".

Educació Social. Revista d'Intervenció Socioeducativa, 54, p. 68-78

■ L'arribada de persones extracomunitàries per processos de reagrupació familiar és un fenomen que ha anat guanyant pes dins dels fluxos migratoris de la ciutat de Barcelona. Per exemplificar-ho, entre el 2005 i el 2010 l'Ajuntament de Barcelona va tramitar 32.159 sol·licituds d'informe d'habitatge. A partir de l'any 2008, amb l'inici de la crisi econòmica el volum de sol·licituds ha anat disminuint (com s'observa a la taula 1). Mentre que l'any 2007 es van tramitar 6.943 sol·licituds, l'any 2010 se'n van tramitar 4.163. Malgrat això, la reagrupació familiar és una de les principals vies d'entrada de persones en situació regular.

Taula 1: Evolució de les sol·licituds d'informes d'habitatge per a reagrupació familiar a la ciutat de Barcelona

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Número de sol·licituds	4459	5764	6943	6234	4603	4156

Font: Direcció d'Immigració. Ajuntament de Barcelona

Si bé es pot observar la importància d'aquest flux migratori, a nivell general la política migratòria ha posat èmfasi en la gestió de mà d'obra i s'ha donat menys importància a la gestió i al coneixement del component familiar dels processos migratoris, malgrat que és la forma més nombrosa de migració cap als països desenvolupats.

La reagrupació familiar implica un canvi important tant per a les persones immigrades, com per a les societats d'acollida. Per a les primeres, la prioritat és reunir els requisits per a concretar la retrobada familiar, la qual cosa implica un gran esforç per complir els requisits legals i econòmics que garanteixen el manteniment de la família tant abans com després del seu reencontre. Una vegada es retroba la família, sorgeixen nous reptes, noves amenaces i noves potencialitats. La ciutat pot ser viscuda i concebuda d'una altra manera, pot ser un espai d'interrelacions, d'oportunitats, de construcció d'un projecte de futur o, altrament, pot ser viscuda com un espai hostil. Per a les societats d'acollida implica un nou repte: incloure aquestes noves famílies en les diverses dimensions de la societat.

La reagrupació familiar implica un canvi important tant per a les persones immigrades, com per a les societats d'acollida

* Conferència pronunciada en el col·loqui internacional *Competències interculturals dels professionals en l'acció social*, celebrat a la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés – URL, l'11 de novembre de 2011. El text presenta algunes modificacions introduïdes per a aquest publicació.

A partir de la gestió dels informes d'habitatge per a la reagrupació familiar, l'Ajuntament de Barcelona des de l'any 2007 va iniciar el Programa d'Acompanyament a la Reagrupació Familiar, en el qual es treballa amb les famílies en dos grans moments: abans i després del reencontre, amb la finalitat d'afavorir l'autonomia real i la igualtat d'oportunitats dels seus membres.

Una de les característiques d'aquest programa és la gran diversitat de famílies i situacions amb les quals es treballa. Per abordar aquest tema en primer lloc faré un resum del marc actual de la reagrupació familiar; en segon lloc, algunes característiques de les famílies amb les quals s'ha treballat; i, per últim, algunes reflexions a partir del treball realitzat, en un primer moment amb una comissió de treball del Districte d'Horta Guinardó i des del 2008 amb un equip multidisciplinari que treballa a tota la ciutat.

Si bé el marc legal reconeix un model de família, la realitat és molt més diversa i és molt més que la família nuclear associada a un treballador immigrant i a un país d'origen. És el resultat d'un procés que respon, entre d'altres, a heterogeneïtats d'origen, a les relacions que s'estableixen entre les societats d'origen i les societats de destí i a la recerca de lloc en destí.

Emmarcant la reagrupació familiar

La reagrupació familiar es troba protegida a escala europea per la Directiva del Consell de la UE sobre el dret a la reagrupació familiar dels nacionals de tercers països que són residents legals a la UE. 2003/86/CE, que afirma: "la reagrupació familiar és necessària per a la vida en família, contribueix a la creació d'una estabilitat sociocultural que facilita la integració dels nacionals de tercers països [...], cosa que permet, d'altra banda, promoure la cohesió econòmica i social".

A escala estatal, a Espanya la reagrupació familiar es concreta amb el capítol II del reglament de la Llei Orgànica 4/2000, aprovat per Real Decret 557/2011, de 20 d'abril (articles del 52 al 58).

Persones a les quals és possible reagrupar

Les persones a les quals en termes generals es pot reagrupar són les següents:

- El cònjuge.
- Els descendents menors de 18 anys, o bé que sent majors pateixin alguna discapacitat que els impossibiliti l'obtenció de recursos econòmics propis.
- Els ascendents, amb una edat mínima de 65 anys i que demostrin raons excepcionals per sol·licitar la seva reagrupació.

Administracions que participen en el procés

En aquest procés s'han de complir diversos requisits i hi participen diverses administracions. En el cas de Catalunya, les diferents administracions participen de la següent manera:

- Ajuntament: realitza les visites als habitatges en què se sol·licita reagrupar la família i fa una proposta a la Generalitat.
- Generalitat: és qui emet l'informe d'habitatge.
- Subdelegació del govern a Barcelona: revisa que es compleixin els requisits legals (d'habitatge adequat per a la família, de residència legal, d'ingressos econòmics i, si s'escau, la dependència econòmica o les raons que justifiquin la sol·licitud de reagrupació).
- Consolat espanyol al país d'origen: emet el visat per reagrupació familiar.

Com podem observar, el procés és llarg i complex i no totes les sol·licituds reben resposta positiva, ja que la possibilitat d'endarrerir o cancel·lar el procés de reagrupació familiar es pot donar en qualsevol moment del procés.

L'experiència de l'Ajuntament de Barcelona

Per a l'Ajuntament de Barcelona la integració de les famílies que comencen un procés de reagrupació familiar comença abans del seu reencontre a la ciutat i és per això que ha implementat el Programa d'Acompanyament a la Reagrupació Familiar.

La inserció al mercat laboral dels immigrants, com ho demostren les dades, es dona en condicions laborals precàries i amb salaris baixos, per la qual cosa el compliment dels requisits per a reagrupar implica, d'una banda, jornades més llargues de treball i, d'una altra, que el reencontre s'allargui molt més del que es desitja o s'espera per part del o de la reagrupant.

En aquesta primera fase del projecte migratori, la prioritat ha estat respondre amb els compromisos familiars (econòmics i afectius) i complir amb els requisits per poder iniciar el procés legal, motiu pel qual la interrelació amb la societat d'acollida ha estat com a treballador/a. Des del programa s'intenta acompanyar el pas de treballador/a immigrant a part d'una família de la ciutat de Barcelona.

En la segona fase del projecte migratori, quan el reencontre es dona a la ciutat, les famílies compten amb una xarxa familiar i comunitària feble, una inserció inestable al mercat de treball i unes llargues jornades de treball del treballador/a que ha reagrupat, per això des de l'Ajuntament es busca afavorir la inclusió d'aquestes famílies mitjançant diverses accions.

El desplegament del programa s'ha anat realitzant de manera gradual, de la següent manera:

- Febrer 2007: projecte pilot al Districte d'Horta Guinardó. El procés de disseny es va realitzar en el marc d'una comissió de treball del pla de ciutadania, convivència i immigració del districte, en què participaven diversos recursos, entitats i persones a títol individual.
- Desembre de 2008: es va crear un equip de treball que es va implementar als districtes de Nou Barris, Sant Andreu i Sant Martí.
- Novembre de 2009: districtes de Sants-Montjuïc i Ciutat Vella.
- Març de 2011: es va arribar a tota la ciutat, amb els districtes de L'Eixample, Les Corts, Sarrià-Sant Gervasi i Gràcia.

Objectius i descripció del programa

El programa busca millorar les dinàmiques del reencontre familiar i afavorir la cohesió social tot generant punts de trobada, de reconeixement positiu i de construcció d'igualtat dins de la diversitat cultural. El seu objectiu principal és afavorir la inserció i l'autonomia de les famílies reagrupades a la ciutat.

Per complir amb aquest objectiu, que beneficia la societat en el seu conjunt, es treballa en dos grans moments: 1) quan els membres de la família a reagrupar encara es troben al país d'origen; i 2) quan es produeix la reunificació a la ciutat.

Al llarg de les dues fases anteriors i de manera transversal es fa un seguiment dels nuclis familiars i una avaluació contínua del programa.

L'orientació individual a cada membre de la família és una activitat transversal a tot el procés i que es realitza fins un any després del reencontre familiar a la ciutat.

a) Accions realitzades abans de la reagrupació familiar

Per acompanyar en el procés previ al reencontre familiar es contacta telefònicament amb totes les persones que han sol·licitat informe d'habitatge per a reagrupació familiar.

Entre els anys 2009 i 2010 es va contactar amb treballadors procedents de setanta nacionalitats. El 2009 les cinc principals van ser: Equador, Perú, Bolívia, Pakistan i Bolívia. Durant el 2010 l'Equador va passar a ser la quarta nacionalitat (el 2009 suposava el 13% dels contactats i el 2010 és el 8%) i el Pakistan, la primera (d'un 11% dels contactats ha passat a un 14%).

Taula 2: Total de persones contactades i principals nacionalitats

Principals nacionalitats persones contactades	Any 2009	Any 2010	Total	%
Bolívia	286	290	576	9,8%
Xina	173	219	392	6,6%
Colòmbia	202	187	389	6,6%
Equador	330	233	563	9,5%
Espanya	172	179	351	5,9%
Filipines	80	204	284	4,8%
Marroc	147	153	300	5,1%
Altes nacionalitats	781	664	1445	24,5%
Pakistan	266	421	687	11,6%
Perú	293	283	576	9,8%
República Dominicana	159	179	338	5,7%
TOTAL	2889	3012	5901	100%

Font: Direcció d'Immigració. Programa Acompanyament a la reagrupació familiar. 2011

Hi ha hagut un increment de les nacionalitats asiàtiques en les sol·licitants de reagrupació familiar, cosa que fa preveure un increment de descendents i cònjuges asiàtics.

Des del programa s'estableix contacte telefònic amb cada sol·licitant per informar-lo del programa i els seus objectius. En aquesta primera trucada es fa un primer filtre dels possibles usuaris del programa per diverses circumstàncies: les persones que estan realitzant un procés de regularització de menors que ja viuen a la ciutat o han sol·licitat l'informe, però per diverses raons el procés s'ha suspès, no són objecte del programa. La prioritat són les persones que tenen família al país d'origen.

• Espais inicials

El procés de reagrupació és complex. El compliment de requisits legals és el centre del procés, per la qual cosa és important oferir un espai per brindar informació i reflexionar sobre els aspectes legals de la reagrupació, però també sobre altres aspectes igual d'importants que ajudaran o dificultaran el procés de convivència intrafamiliar i d'èxit del projecte migratori.

El compliment de requisits legals és el centre del procés

En aquestes reunions grupals, que es realitzen amb una periodicitat mensual a cada districte de la ciutat, s'informa sobre el programa, les activitats que es realitza i s'ofereix informació bàsica i important a tenir en compte abans i després de la reagrupació. Aquesta informació s'ha anat enriquint amb l'aportació de les mateixes famílies reagrupades, de diversos serveis i amb l'experiència obtinguda pels tècnics del programa¹.

Durant els anys 2009 i 2010 la participació ha estat de 2.343 persones reagrupades.

Taula 3: Número de reunions de preparació per al reencontre familiar
Espais inicials i número de participants 2009-2010

Espais inicials	Any 2009	Any 2010	Total
Número d'espais inicials	52	75	127
Número d'assistents	948	1395	2343

Font: Direcció d'Immigració. Programa Acompanyament a la reagrupació familiar. 2011

A partir d'aquí es dona continuïtat al procés, ja sigui mitjançant orientació individual o mitjançant activitats grupals.

- **Taller de mares i pares**

La separació i el possible reencontre amb fills i filles que s'han deixat els països d'origen anys enrere genera grans expectatives, però també temors en les mares, els pares i els reagrupants. A partir de la demanda s'ha implementat un taller de tres sessions, en les quals s'ofereix suport psicosocial per preparar el reencontre i s'impulsa la creació de xarxes entre els participants i amb el territori.

Taula 4: Total de participants en els tallers de mares i pares

Taller de mares i pares	Any 2009	Any 2010	Total
Número de tallers	8	5	13
Número d'assistents	111	108	219

Font: Direcció d'Immigració. Programa Acompanyament a la reagrupació familiar. 2011

El número de participants es manté constant entre els dos anys. Hi assisteixen un 28% de les persones convocades.

b) Accions un cop la família es retroba a la ciutat

- **Activitats amb joves reagrupats**

Si bé hi ha diferències d'origen, generacionals, de gènere i de classe social, als joves reagrupats se'ls exigeix que en poc temps compleixin les expectatives d'èxit acadèmic i laboral, motiu del projecte migratori dels ascendents, i passa a un segon pla la seva condició de joves, d'adolescents, que arriben a conèixer amb una figura o figures que els generen sentiments ambivalents i sovint amb una feble xarxa de suport a la ciutat.

En el cas dels joves d'entre 16 i 18 anys, la situació és més complexa ja que si desitgen inserir-se al sistema educatiu serà en l'educació post-obligatòria i de vegades no ho poden fer, o si ho fan pot passar un any o més des de la seva arribada, amb la qual cosa es corre el risc d'iniciar un procés permanent d'exclusió, amb conseqüències en la cohesió social de la ciutat.

Des del programa es realitzen activitats amb els joves que acaben d'arribar a la ciutat, amb l'objectiu d'ajudar en el procés d'adaptació tant a la nova convivència familiar com a la societat, mitjançant la creació de capital social, noves xarxes de suport, la motivació i l'inici de l'obtenció de competències lingüístiques.

“A l'estiu, Barcelona t'acull” es realitza amb joves que arriben abans de l'estiu i no s'han inserit encara en el sistema formatiu. A més de les esmentades activitats d'acollida, es reforça l'aprenentatge de català per evitar que comencin de zero el curs acadèmic.

“Punt de trobada” s'adreça a joves que arriben en altres moments de l'any i es promou el coneixement de la ciutat, la creació de xarxes i el vincle amb altres joves.

Taula 5: Joves entre 12 i 18 anys participants en els projectes per a descendents reagrupats

Activitats	Any 2009	Any 2010	Total
A l'estiu, Barcelona t'acull	63	133	196
Punt de trobada		22	

Font: Direcció d'Immigració. Ajuntament de Barcelona

• Grup de dones reagrupades

Les dones reagrupades són dependents del cònjuge que les reagrupa i igual que amb els joves podem apreciar diferències d'origen, de classe social i d'edat. Però en general les que participen en les activitats del programa manifesten un sentiment de soledat, només minvat pels llaços transnacionals i que en la seva majoria estan en les societats d'origen. Per tant, es realitzen activitats on puguin apropar-se al nou destí, des d'una altra perspectiva.

És un grup d'acollida i autoajuda, en el qual durant un curs com a màxim es realitzen tallers i acompanyaments grupals a recursos clau del territori. El taller és un pont entre les dones nouvingudes, un espai on interactuar i col·laborar, on sorgeixen xarxes de suport informals entre elles i es fomenta el debat i la participació.

Els acompanyaments en grup es fan a recursos i serveis bàsics: centre d'aprenentatge de la llengua, formació laboral, llocs simbòlics de la ciutat o assessorament en l'homologació de títols.

Taula 6: Número de dones reagrupades participants en les activitats grupals

Grup de dones reagrupades	Any 2009	Any 2010	Total
Número de sessions	4	14	18
Participants	30	159	189

Font: Direcció d'Immigració. Programa Acompanyament a la reagrupació familiar. 2011

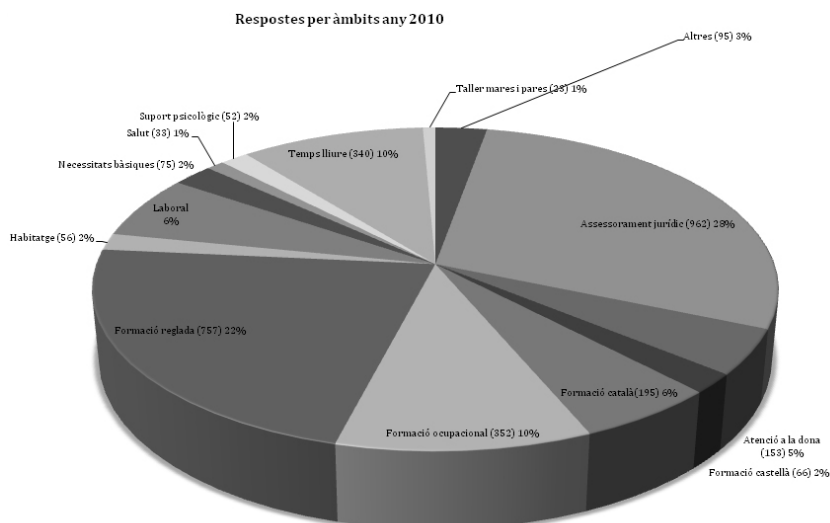
- **Espai estable per a mares i pares**

Després d'uns
anys de
separació física,
s'ha de construir
de nou la
quotidianitat

El reencontre familiar de vegades genera en els pares noves preocupacions vinculades amb la nova convivència. Després d'uns anys de separació física, s'ha de construir de nou la quotidianitat, reelaborar els rols i ajudar els fills en el procés d'adaptació. Per la qual cosa, durant el 2010 i per demanda de pares i mares, es va iniciar un espai mensual adreçat a pares i mares, per poder parlar dels temes relacionats amb el reencontre amb els fills i de reconstrucció dels vincles, de convivència i d'adaptació a la nova realitat.

Durant l'any 2010 es va realitzar un taller de sis sessions i hi van participar trenta-una persones.

Gràfic 1:

Font: Direcció d'Immigració. Programa Acompanyament a la reagrupació familiar. 2011

Algunes reflexions i reptes

Com s'ha anotat, en aquest article només faig referència a una part dels projectes familiars migratoris: el de les famílies reagrupades extracomunitàries i en el qual fins l'any 2010 han tingut un gran pes les famílies del centre i del sud d'Amèrica.

La reagrupació familiar continuarà sent una via d'entrada important a l'Estat espanyol i representa un desafiament incloure aquestes famílies com a part de la societat.

Si bé és aviat per poder valorar l'impacte del programa, sí que s'observa una tendència cap a la creació de ponts, que han permès una millora de les competències en els membres de les famílies, un enfortiment del seu capital social, per moure's en la societat d'acollida, una major predisposició per a l'aprenentatge de la llengua (durant el 2010 quatre de cada cinc dones reagrupades es van matricular a cursos de català) i una major inserció en el sistema educatiu dels descendents d'entre 16 i 18 anys.

El repte més important a mig termini és la mobilitat ascendent de les famílies i a curt termini, la reconstrucció de la quotidianitat de la família, de manera que en un entorn de constants canvis i amenaces la família continuï sent, com en origen i en destí, un espai de protecció.

Gloria Elena Rendón
Antropòloga
Tècnica de la Direcció d'Immigració
de l'Ajuntament de Barcelona
grendon@bcn.cat

Bibliografia

Alcalde Rosalina et. al. (2010). “*El reagrupament familiar a Catalunya, una aproximació quantitativa*”. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Collet, Jordi; Subirats, Joan (2010). *Orientacions per al suport local al benestar de les famílies al llarg de la vida. Projecte noves famílies, noves polítiques*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Moreno Raquel; Samper Sarai (2011). “Opciones y formas de reagrupación familiar de las personas inmigrantes: el papel de las administraciones locales”. Dins: *Revista catalana de Sociologia*, núm. 26. Associació Catalana de Sociologia.

Sanahuja, Ramón; Rendón, Gloria Elena (2009). “El reagrupament familiar a la ciutat de Barcelona”. Dins: *Barcelona Societat. Revista de coneixement i anàlisi social*, núm. 15, p. 108-124.

1 En aquesta reunió s'ofereix un dossier informatiu, que es pot obtenir a la pàgina web de la Direcció d'Immigració: http://www.bcn.cat/novaciudadania/arees/es/aco-llida/reagrupament_familiar.html
